

III. PEDAGÓGIA ÉS LÉLEKTAN

PEDAGÓGUSVONÁSOK KIBONTAKOZÁSA FEJLŐDŐ TANÁRJELÖLTJEINKBEN*

Írta: BÉKÉSI IMRE

1. Nemcsak mozgékony tanítványainkra figyelünk fel, hanem azokra a hallgatókra is, akik legszívesebben a hátsó sorokba húzódva várják ki óráink végét. Bizonyosak lehetünk-e, hogy ezek eredendően hanyagok, érdektelenek, lusták, vagy esetleg egyéb oka is lehet passzivitásuknak?

1.1. Egyikükből, akivel emiatt beszélgettem, néhány baráti-feddő szó hatására körülbelül az alábbi gondolatok törtek ki: „A főiskola mindenféle ismerettel összehoz bennünket, csak éppen *önmagunkkal mint leendő pedagógussal* nem szembesít. Tudom, hogy Hannibál mikor kelt át az Alpokon, tudom, hogy a jelmorféma miben különbözik a képzőtől, — de nem tudom, hogy boldog ember lehetek-e a pedagógus pályán. Találok-e majd örömet a munkámban? Mi van bennem? Mivé válhatok? Reménytelen ügy vagyok, aki mindig elhúzódik a többiektől? Csupán eszközeim nincsenek, vagy a tartalmam is kevés? Pedagógustartalom hiányzik belőlem, vagy már embernek is üres vagyok?”

Az ilyen kérdésre lehet adni valamilyen választ. De igazat, biztosat, önmagunkat is megnyugtatót csak alapos tájékozódás után. Így határoztam el, hogy a magyar szakos hallgatók nyelvművelési gyakorlatain (ahol egyébként is íratunk jellemzéseket) irányító kérdések alapján önjellemzést készítettetek. Az 1967/68-as tanévben az I. évfolyam első óráján a feladat bevezetése ez volt:

„Most indulnak el, hogy pedagógussá, felsőfokon képzett szakemberré váljanak. Még csak ismerkednek az intézettel, épületekkel, oktatókkal, egymással. De önmagukat mint tanárjelöltet ismerik-e? Ez az első óra legyen alkalom az őszinte szembesítésre! Az alábbi kérdések segítségével gondolkodjanak el, s vázlatpontokban vagy kifejtve válaszoljanak — önmaguknak!:

1. Felismert-e már magában olyan tulajdonságokat, amelyek a pedagógus pályán feltehetőleg gátolnák, nehezítenék eredményes munkáját; s ezért a főiskolai képzés négy éve alatt szeretne megszabadulni tőlük?

2. Milyen tulajdonságokkal szeretné gazdagítani emberi-pedagógusi személyiségét?

3. Érzései szerint melyek azok a már meglevő tulajdonságai, amelyek sikert ígérnek a pedagógus pályán?”

Anyaggyűjtésem legfontosabb szempontja az volt, hogy nem vettem fel előre semmiféle tulajdonságlistát [1], a válaszok konkrét tartalmát nem befolyásoltam. Lényegében önjellemzést kértem [2—3], de nem az összes felismert személyiségjeggyel. Közülük csupán azokat vártam, amelyek a választott pályához rendeződ-

* Az Országos Felsőoktatási Nevelési Munkaközösség, a Kommunista Ifjúsági Szövetség Központi Bizottsága, valamint a Magyar Pedagógiai Társaság Felsőoktatási Szakosztálya által hazánk felszabadulásának 25. évfordulója alkalmából meghirdetett országos pályázaton díjat nyert dolgozat.

nek, vagyis az önjellemzést leszűkítettem a pedagógushivatáshoz való viszonyukra. Arra voltam kíváncsi, hogy az elsőéves tanárjelölt saját „én”-jének belső tartalmából, pszichikus szférájából mit tart fontosnak. Mennyire ismeri hasznos és káros jellemvonásait, képességeit, temperamentumának jegyeit mint viszonylag állandósult személyiségjegyet (=önismeret), s ezeken túl miféle vonásokat tartana még hasznosnak (=pályaismeret).

Miután átlapoztam az elsőévesek önjellemzéseit, magától adódott a további feladat. Tanulmányosnak láttam megvizsgálni, hogy a négyéves képzés folyamatában milyen hatások érik a jelöltek személyiségét. Hogyan és milyen ütemben rajzolódik ki egyéniségük pedagógusjellege? Esetleg halmozódnak-e fel bennük nem kívánatos benyomások? Az önképzés milyen igényével, programjával lépnek ki friss diplomásaink a főiskoláról?

1.2. Ilyenfajta felmérésben a pedagógussá érés folyamatát feltehetőleg akkor láthatnánk legtisztábban, ha egyetlen évfolyamot követnénk végig felvételi vizsgától a diplomáig. Ennek a folyamatnak adatgyűjtő felmérésére azonban nem tudtam olyan módot találni, hogy a kérdéseimmel és a kérdésekre adott írásos önjellemzésekkel akaratlanul is ne befolyásoljam a hallgatókat. Ha ugyanis az első évfolyamot egyszer már elgondolkoztattuk adatgyűjtő kérdéseinkkel, akkor a másodszor, harmadszor és negyedszer is visszatérő felmérés hatására szükségképpen egyre tudatosabban válaszolnak. Ez a tudatosság természetesen értékes jellemzője lesz fejlődésüknek, de óhatatlanul magában rejt a kevésbé őszinte megnyilatkozás lehetőségét is. A nevelésméleti ismeretek elsajátítása után, feltételezett kíváncsalmaknak eleget teendő, teljes ornátusban pompázó szocialista pedagógusként jelenítheti meg önmagát az a jelölt, akinek hajlama van a szerepjátszásra. A fölmérést ezért az elgondolkoztató meglepetés igényével végeztem el, az egy időben bent levő első, második, harmadik és negyedik évfolyamokon. A másod-harmadévesek nyelv-művelési, illetőleg a negyedévesek általános nyelvészeti szemináriumainak utolsó óráin, hatodik és a nyolcadik félév végén írták meg önjellemzéseiket az alábbi kérdések irányításával:

1. Az elsajátított szakismeretek mellett milyen emberi-pedagógusi tulajdonságokkal gazdagodott, illetőleg melyekben mélyült el személyisége az eltelt (3, 6, ill. 8) félév alatt?

2. Vett-e föl ez idő alatt a pedagógus pálya szempontjából nem kívánatos tulajdonságokat, szokásokat?

3. A 2. kérdésben említetteken kívül még milyen egyéb káros tulajdonságoktól szeretne megszabadulni, hogy eredményesebb pedagógus lehessen?

A fenti kérdések irányításával az egyes évfolyamokról valóban önálló, minden befolyástól mentes képet kaptam. Nem volt nehéz megrajzolni a közöttük húzódó fejlődési vonalat. Ekkor azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a négy, különböző évfolyamot mégsem lehet egy azonos közösség négyféle fejlődési szintjének tekinteni; illetőleg kérdéssé vált, hogy egy utóbbiféle vizsgálat mennyire igazolná az elkészült fejlődésrajzot [4].

1.3. Így végeztem el egy második fölmérést a közben harmadik évfolyamra ért hajdan megkérdezett elsőéveseken. Ezáltal megkaptam egy azonos csoport két és fél éves fejlődésvonalát, s ezzel az 1969. évi harmadéves képpel kontrollálhattam az első fölmérésben csak egyszer kérdezett harmadéveseket.

E munka elvégzése után határoztam el egy újabb kiegészítő nézőpont föl vételét. Tanulmányosnak bizonyult a középiskolában készített jellemzések földolgozása arról az évfolyamról, amely már kétszer, első- és harmadéves korában adott képet

pedagógusegyéniségének fölismert jegyeiről. A pedagógusvonások kibontakozását végül is tehát az alábbi háromféle összefüggésben vizsgálhattam:

a) egymástól különböző első-, másod-, harmad- és negyedéves évfolyamok között;

b) egyetlen évfolyam három különféle fejlődési szintjén: a középiskola által készített jellemzésekben, továbbá első- és harmadéves korukban önmagukról adott képben;

c) kontrollálási céllal összehasonlítottam a két, nem azonos harmadik évfolyam önjellemzéseit.

Az összegyűjtött anyag rendezését minél egyszerűbben igyekeztem megoldani. Személyiségjegyek minősíthető tulajdonságokat kértem [5], amelyeket a klasszikusnak tekinthető rendszerezésben: az egyénnek önmagához, másokhoz és a munkájához való viszonyaiban vizsgálhatok. Ez az elkülönítés azonban meglehetősen nehezen, csak hosszas töprengés eredményeként sikerült. „Köztudott — írja Sz. L. Rubinstein —, hogy a többi emberhez való viszony közvetíti az embernek önmagához való viszonyát is” [6]. Anyagunk is igazolta ezt a tételt. A többi emberhez való viszony problematikája annyira uralkodó volt az önjellemzésekben, hogy csak bizonyos erőltetéssel lehetett különválasztani az egyénnek önmagához való viszonyát [7]. Ez egyúttal az első, előzetesen nyert tanulság: a tanárjelöltek a pedagógus pálya számukra legizgalmasabb jegyének azt érzik, hogy másokkal kerülnek kapcsolatba, s ebben a kapcsolatban az ő személyük a kezdeményező, az irányító. Ez a pályakövetelmény a forrása a bennük megtalálható, gyakran egészségtelen mértékű izgalomnak: alkalmas-e személyiségük a másokra való pozitív hatásra?

A kérdésekre adott válaszokat, hogy statisztikusan is értékelhetők legyenek, lehetőség szerint csoportosítottam; majd jeleztem, hogy összesen hány utalás van a jelzett személyiségjegy meglétére [8]. Ezután (ha van részletező, kifejtő válasz is), idézek tipikus vagy jellegzetes megnyilatkozásokat, hogy érzékletesebben jeleníthessem meg a statisztikában megmerevült anyagot.

2. Egymástól különböző első-, másod-, harmad- és negyedéves évfolyamok önjellemzéseinek bemutatása.

2.1. Első évfolyam [9]

2.1.1. Kérdés: Felismert-e már magában olyan tulajdonságokat, amelyek a pedagógus pályán feltehetőleg gátolnák, nehezítenék eredményes munkáját, s ezért a főiskolai képzés négy éve alatt szeretne megszabadulni tőlük?

Nem válaszolt erre a kérdésre 1 fő.

Nincsenek gátló tulajdonságai — fő.

Igen, vannak gátló tulajdonságai 87 fő:

2.1.1.1. A másokhoz (társakhoz-közösséghez, felnőttekhez, gyermekekhez mint választott pályájuk majdani főszereplőjéhez) való viszonyában, kapcsolataiban kialakult és ható negatív személyiségjegyek:

Idegenek vagy több ember előtti megnyilatkozásban, szereplésben fellépő lámpaláz, izgalom, feszültség, merevség, gátlásosság, kisebbségi érzés, feszélyezettség; bátortalan, határozatlan fellépés (62 utalás):

„Nagy nyilvánosság előtt beszélve elcsuklik a hangom. Hónapokig tart, amíg beleilleszkedem a társaságba, és elfogódottság nélkül tudok beszélni. Szeretném leküzdeni, de általában elrontom. Megjédek a saját hangomtól, még ha jól mondok, akkor is.” (m-é 87)

„Az embernek kell egy kis lámpaláz, de ami nálam jelentkezik, az már szinte a betegség határán mozog.” (m-o 29)

„A gátlásaimtól szeretnék megszabadulni. Néha sikerül legyőzni, de legtöbbször nagyon feszélyezve érzem magam pl. tanárok előtt.” (m-o 8)

„Megpróbáltam már változtatni határozatlanságomon, de nem sok sikerrel. Emellett a kishitűség is gátol, sokszor kisebbségi érzést vált ki belőlem.” (m-o 22)

Túl szerény, halk, érzékeny (22 utalás):

„Egy kicsit csendesebb vagyok, mint lennem kellene. Hiányzik belőlem az az úgynevezett mindig újat akarás, olyan értelemben, hogy mindig attól félek, nem jó, amit csinálok, s ahogyan csinálok.” (m-t 59)

„Megfigyeltem, hogy különösen olyankor beszélek halkán, ha mondanivalómról nem vagyok teljesen meggyőződve, mintha ezzel csökkenteni lehetne a kimondott tévedéseket.” (m-é 80)

Türelmetlen, ideges, ingerlékeny (20 utalás):

„Elégge ingerlékeny vagyok. Egy bizonyos határon túl nem tudom megtartani türelmem, és ez kellemetlen következményekkel jár.” (m-t 40)

„Gyakran érzem, hogy amivel foglalkozom, egy idő után annyira fáraszt, mintha szörnyű nehéz fizikai munkát végeznék. De nem is ez a baj, mint inkább az, hogy ilyenkor hirtelen haragú vagyok. Szeretném valahogy leküzdeni, de nem tudom, milyen módszerrel.” (m-é 86)

Bizalmatlan, zárkózott (12 utalás):

„Úgy érzem, gátolna zárkózottságom társaimmal szemben. Néha úgy érzem, nagyon is köze vagyok hozzájuk, de van megfordítva is. Inkább ez utóbbi dominál.” (m-t 48)

„Mint leendő pedagógusban leginkább gátló és zavaró tényező bennem a zárkózottság. Nem egészen a legnegatívabb értelemben, csupán egy bizonyos közömbösség síkján.” (m-r 72)

Részrehajló, hiszékeny, elnéző másokkal (7 utalás):

„Vannak diáktársak, akikkel képtelen vagyok megbarátkozni, és sokszor magam is észreveszem, hogy ezt ki is mutatom. Másokat viszont vakon túlbecsülök.” (m-o 10)

2.1.1.2. A választott pályához, munkához (tanuláshoz, a főiskola követelményeihez, önképzéshez; a tanításra való felkészüléshez) való viszonyában gátlóan ható tulajdonságai:

Beszédhibával, kifejezési nehézséggel küzd (10 utalás):

„Gátló vonás a nagyon rossz beszédképességem. Van, amit nagyon jól tudok, vagy legalábbis érzek, de egyszerűen képtelen vagyok elmondani.” (m-o 67)

„Bár dadogást, raccsolást még nem észleltem beszédemben, de hadarást annál inkább.” (m-o 24)

Rossz időbeosztással, rendszertelenül dolgozik (7 utalás).

Nem tud szervezni (3 utalás).

2.1.1.3. Önmagához való viszonyában gátlóan ható tulajdonságok:

Kiegyensúlyozatlan, hangulatai erősen befolyásolják (11 utalás):

„Nehezen tudom elhatárolni munkámtól a magánéletemet és hangulatváltozásaimat.” (m-r 73)

„Meglehetősen változó hangulatú vagyok, és ha feldühösítenek, vagy mérges vagyok, nem tudom palástolni, nagyon meglátszik rajtam.” (m-o 27)

2.1.2. Kérdés: Az elkövetkező négy évben milyen tulajdonságokkal szeretné gazdagítani emberi-pedagógusi arculatát?

2.1.2.1. A másokhoz való viszonyban kívánt pozitív jegyek:

Magabiztosabb, határozott fellépésű, bátrabb, keményebb szeretne lenni (41 utalás).

Közvetlenebb, kedvesebb, barátságosabb, megértőbb, közösségibb lenni (15 utalás).

Jobban megismerkedni s beleilleszkedni tudni a gyermeki világba (13 utalás).

Jobban ismerni az embereket (11 utalás).

Igazságosabb lenni (5 utalás).

2.1.2.2. A választott pályához, munkához való viszonyban kívánt jegyek:
Minden iránt érdeklődni, olvasni, tudni (33 utalás).
Szorgalmas, kitartó állhatatos, küzdő lenni (9 utalás).
Következetes, pontos, rendes lenni (6 utalás).

2.1.2.3. Önmagához való viszonyában kívánt jegyek:
Önbizalommal és önuralommal rendelkezni (15 utalás).

2.1.3. Kérdés: Érzése szerint melyek azok a már kialakult tulajdonságai, amelyek sikert ígérnek a pedagóguspályán?

2.1.3.1. A másokhoz való viszonyában ható pozitív jegyei:
Emberség, megértés, bizalom, türelem (38 utalás):

„Úgy érzem, hogy rendelkezem olyan tulajdonságokkal, amelyek feltétlenül szükségesek ahhoz, hogy jó pedagógussá váljak. Ezek egyike a türelem. Tanítottam gyerekeket oroszra. Ha nem értettek valamit, többször elmagyaráztam nekik. Soha nem tudtak kihozni a sodromból.” (m-t 42)

Szereti a gyermekeket (34 utalás):

„Tudom, hogy közhely (amikor egy pedagógustól megkérdezik, miért választotta ezt a pályát, és így válaszol:) szeretem a gyerekeket. De ez nálam nemcsak annyit jelent. Négyen vagyunk testvérek- és már ez a kis közösség is segített, hogy eljussak elhatározásomig. Általános iskolában és gimnáziumban is kisdobosokat patronáltam.” (m-r 62)

Tud kapcsolatot teremteni a gyerekekkel (21 utalás):

„Úgy érzem, hamar be tudok illeszkedni egy közösségbe, rövid idő alatt jó kontaktust tudok kialakítani a gyerekekkel. Meg tudom találni a hangot a kis lurkókkal.” (m-t 51)

Van emberismerete (10 utalás):

„Mivel falusi pedagógus akarok lenni, azt hiszem, az is segítségemre lesz, hogy én is falusi vagyok. Ismerem az ott élő emberek jellemét, életét, problémáit. Tudom, mire kell elsősorban megtanítanom gyermekeiket a tananyagon kívül.” (m-o 1)

Szeret másokon segíteni (7 utalás):

„Úgy érzem, hogy van bennem valami, ami segít lelket önteni azokba, akiket kisebbségi érzés gyötör. Én sem tudom pontosan hogyan, de vissza tudom adni önbizalmukat még akkor is, ha netán én sem bírom magamban.” (m-o 30)

Hatással van másokra, figyelnek rá (5 utalás):

„A gyerekek előttem könnyen kitérülnek, és sokszor a legzárkózottabb gyerekek is meghitt kapcsolatba tudok kerülni.” (m-o 67)

2.1.3.2. A pályához, munkához való viszonyában hasznos szerepet játszó tulajdonságai:

Kitartó, szorgalmas, szívós a munkában (15 utalás):

„Mindig az volt a szerencsém, hogy kitartó szorgalommal tanultam. Ha képességem nem is volt a legjobb, de szorgalmammal sokszor egészen jó eredményt értem el.” (m-o 29)

Szereti a szaktárgyait (14 utalás):

„Ami már megvan, és jó, hogy megvan, az a tárgyait iránti szeretet, érdeklődés. És az az érzés, hogy jó lesz a tudásomat átadni.” (m-o 45)

Jó előadókészséggel rendelkezik (8 utalás):

„Ha valami téma fölvetődik, gyorsan át tudom tekinteni, és kapcsolom eddigi ismereteimhez. Elég jól ki tudom fejezni gondolataimat, magyarázataim többnyire világosak, könnyen érthetők.” (m-o 39)

Hivatást érez (7 utalás):

„Én nem félek attól, hogy egy eldugott kis faluba fognak kirakni. Számomra ez teljesen mind-egy. Csak taníthassak!” (m-o 61)

„Nem hiszem, hogy tévedek, ha azt írom, hogy vannak bennem öröklött tulajdonságok ehhez a pályához: már dédnagyapám is tanár volt.” (m-t 33)

Szeret olvasni (5 utalás).

Van szervezőképessége (3 utalás).

2.1.3.3. Önmagához való viszonyában ható pozitív tulajdonságok:

Igényes és szigorú önmagához (6 utalás):

„Mit ér az ember nevelőmunkája, egyáltalán bármiféle tevékenysége, ha nem önmagával szinkronban, lelkiismerete beleegyezésével teszi? Ha önmagához kellően szigorú az ember, másokkal is hasonló lehet, s másoknak sem nézi el mindazt, amit önmagában fontosnak tart.” (m-o 41)

Őszinte, megbízható, elvhű (5 utalás).

Lelkiismeretes (3 utalás).

2.2. Második évfolyam [10].

2.2.1. Kérdés: Az elsajátított szakismereteken túl milyen emberi-pedagógusi tulajdonságokkal gazdagodott, illetőleg melyekben mélyült el személyisége az eltelt 3 félév alatt?

Még nem gondolkozott ezen 6 fő.

Semmiben sem gazdagodott 6 fő.

Az alábbiakban gazdagodott 59 fő:

2.2.1.1. A másokhoz való viszonyában kialakult ill. elmélyült pozitív jegyei:

Társaságban, szereplésben, fellépésben határozottabb lett; csökkent a kisebb-rendűségi érzése; gátlásai oldódtak (17 utalás):

„Megszabadultam egy egész sor gátlástól: nyilvános fellépés, a tanár-diák viszony, az ellenkező nem iránti feszültség stb. gátlásaitól.” (m-o 35)

„Eddigi gátlásaimat legyőzhettem, mert a gyerekek kedveltek, és nagyon közvetlenek voltak velem. Igazolva láttam magam, hogy van adottságom erre a pályára, és meg tudom állni a helyem.” (m-o 15)

Fejlődött az emberismerete (8 utalás).

Alkalmazkodóbb lett, nyíltabb, egyszerűbb (6 utalás).

Megértőbb, türelmesebb (5 utalás).

2.2.1.2. A pályához, munkához való viszonyában kialakult, illetőleg elmélyült pozitív jegyei:

Fejlődött hivatástudata, pedagógiai látásmódja; érzelmileg is közelebb került a pályához (12 utalás):

„Másfél évvel ezelőtt még csak homályos képzetként élt bennem a pedagógus szerepe. A tárgy szeretetén kívül tulajdonképpen itt született meg bennem a hivatástudat. Ebben a folyamatban nagy szerepe volt néhány oktatómnak.” (m-o 6)

Fejlődött az előadóképessége, jobban tud hatni (5 utalás).

Önképzési igénye tudatosabb lett (4 utalás).

Fejlődött a szervezési képessége (3 utalás).

Kitartóbb, szívósabb a munkában (3 utalás).

Világképe teljesebb (3 utalás).

Következetesebb (3 utalás).

2.2.2. Kérdés: Az eltelt másfél év alatt vett-e fel olyan tulajdonságokat, amelyek (megítélése szerint) éppen a pedagóguspálya szempontjából károsak?

Nem vett fel negatív tulajdonságokat 13 fő.

Sajnos, károsakat is vett fel 58 fő:

2.2.2.1. A másokhoz való viszonyában károsan ható tulajdonságok:

Illúzióvesztés, kiábrándultság, elkedvetlenedés, elfásultság, elsorvadás, hit elvesztése, a normák elbizonytalanodása, egyensúlyvesztés az értékrendszerben, pesszimizmus (13 utalás):

„Nem tudom, kortünet-e ez, nem tudom, mi okozza, de arra a következtetésre jutottam, hogy ha középiskolás korom után kezdtem volna tanítani, kevésbé jobb tanár (mestere a szakmának) lettem volna, de jobb nevelő. Mert akkor lett volna egy határozott értékrendszerem, tehát lett volna egy alap, amely ha nem is a legtökéletesebb, de építeni lehetett volna rá.” (m-r 68)

Közömbösség (9 utalás):

„Szeretném, ha a hátra levő időben levetközném a «mindegy»-et, ami nemcsak rajtam, hanem úgy látom, egész korosztályomon rajta van. Sajnos ez az, ami legjobban le tudja törni az embert. Ha nincs, amiért lelkesedni tudjon, amiért érdemes itt tölteni az időt. Kötelezően eljárni unalmas és érdektelen előadásokra, mert ezek előfeltételei a tanári minősítésnek.” (m-o 3)

Bizalmatlanabb lett (3 utalás):

„Nem annyira a tulajdonságaim változtak meg, hanem inkább a véleményem az emberről. Idők folyamán ez a vélemény fog rossz tulajdonságokat kialakítani bennem. Valószínűleg hitetlenséget és egoizmust.” (m-t 55)

Türelmetlen, ideges másokkal (3 utalás).

Irgykedésre hajlamosabb (1 utalás).

Pletykálásra hajlamosabb (1 utalás).

2.2.2.2. A pályához, munkához való viszonyában jelentkezett káros tulajdonságok:

Romlott a munkaerkölcs: rendszertelen és kevés munka, lezserség, nagyvonalúság, diáklinkség, lógás, rendetlenség, a közelebbi út választása, túl sok szórakozás (19 utalás):

„Bizony, amit holnap megtehetek, gyakran el is halasztom, még ha volna is rá időm. Valahogy a környezet, a felsőbb évesek lezsersége, ha nem is teljesen, de megkörnyékezett. Következése néha az ideges kapkodás. Sok mindent valóban csak az utolsó percben csinálók meg.” (m-o 22)

„A tágabb korlátok s valami furcsa főiskolai szellem miatt a kelletténél nagyobb, károsabb diáklinkség alakult ki bennem. Van egy olyan érzésem, hogy még véletlenül sincs szándékomban változtatni rajta.” (m-t 44)

Ügyesnek lenni, álszenteskedni (2 utalás).

2.2.3. Kérdés: Az előzőekben felsoroltakon kívül még milyen káros tulajdonságoktól szeretne megszabadulni, hogy eredményesebb pedagógus lehessen?

2.2.3.1. A másokhoz való viszonyában károsan ható tulajdonságai:

Nehezen oldódik társaságban, könnyen zavarba jön, nincs elég önbizalma, félénk — ezért szeretne megszabadulni gátlásaitól, lámpalázától, félszességétől, introvertségétől (21 utalás):

„Introvert, sőt erősen introvert alkatom problémája eddig nem merült fel. Lehet, hogy észébe jutott volt tanárainak, ők azonban kevésbé gondolkoztak el ezen, s értetlenségem miatt legfeljebb ezt vágták a fejemhez: «Maga mindig olyan extra!» A főiskolán azonban vészesebben megmutakozott ez a régi örökség, s beláttam, ha nem tudok uralkodni, úrrá lenni «anyagom»on, a mostaninál is több és súlyosabb komplikáció lesz.” (m-o 26)

Makacs, önfejű, haragtartó (5 utalás).

Türelmetlen, ideges, goromba (4 utalás).

Nem tud alkalmazkodni a közösséghez (3 utalás).

Néha gúnyolódik (1 utalás).

2.2.3.2. A pályához, munkához való viszonyában károsan ható tulajdonságai:

Nem tud eléggé lelkesedni, nincs elég hite (3 utalás).

„Az tudja legjobban letörni az embert, ha nincs miért lelkesednie.” (m-o 3)

Rossz a munkafegyelme (4 utalás).

Előadó- és beszédkézsége nem megfelelő (2 utalás).

2.2.3.3. Önmagához való viszonyában károsan ható tulajdonságok:

Kiegyensúlyozatlan, változó kedélyállapotú, kevés az önuralma (9 utalás).

2.3. Harmadik évfolyam [11]

2.3.1. Kérdés: Az elsajátított szakismereteken túl milyen emberi-pedagógusi tulajdonságokkal gazdagodott, illetőleg melyekben mélyült el személyisége az eltelt 5 félév alatt?

Semmiben sem gazdagodott 3 fő.

Inkább csak szaktárgyi ismeretekben 8 fő.

Az alábbi tulajdonságokkal gazdagodott 41 fő:

2.3.1.1. A másokhoz való viszonyában kialakult, ill. elmélyült pozitív jegyei: Gyermekszeretet (13 utalás):

„Történelemből ebben a félévben tanítottam. Ez volt életem első órája, és ekkor vált bennem valóban véglegessé, hogy pedagógus leszek. Úgy érzem, hogy a három év alatt ezen az órán szereztem legtöbbet érzelmem szempontjából: a gyermek igaz, nagy szeretetét.” (m-t 31)

Határozottabb, önállóbb lett (8 utalás):

„Úgy érzem, hogy főiskolai tanulmányaim alatt valamivel határozottabb lettem. Persze, ezt még csiszolni kell egy kicsit. Ettől függetlenül néha nálam is jelentkezik gátlás, izgalom.” (m-o 2)

Alkalmazkodóbb, türelmesebb, tapintatosabb (6 utalás):

„A valóban «pedagógiai gyakorlatot» egymás nevelése közben végezzük. Itt ismertem meg a türelmet, nyugodt viselkedés szükségességét bármilyen nézeteltérés megoldásában.” (m-r 51)

2.3.1.2. A pályához, munkához való viszonyában kialakult, ill. elmélyült pozitív jegyei:

Hivatástudata mélyült (5 utalás):

„Amíg a tanuló szemével néztem a pedagóguspályát, sokkal egyszerűbbnek látszott. Itt döbentem rá, hogy mennyi türelemre, hozzáértésre van szükség ahhoz, hogy a gyerekek elé állhassak. Itt alakult ki bennem a felelősségteljes hivatásszeretet, tudatosult az ösztönös vonzódás ehhez a pályához, amely gyermekkorom óta vonzott.” (m-o 12)

Már helyes viszonyt lát tanár és diák között (5 utalás).

Érdeklődési köre bővült; gondolkodásmódja és valóságsszemlélete realisabb (7 utalás).

Beszéd- és kifejezési készsége fejlődött (5 utalás).

Kitartóbb, szívósabb (2 utalás).

Aktívabb (2 utalás).

Pontosabb, rendesebb (2 utalás).

2.3.1.3. Önmagához való viszonyában fejlődött személyiségjegyei:

Öntudatosabb lett (3 utalás).

2.3.2. Kérdés: Az eltelt 5 félév alatt vett-e fel olyan tulajdonságokat, szokásokat, amelyek éppen a pedagóguspálya szempontjából károsak?

Nem vett fel jelentékenyebb káros szokást 6 fő.

Az alábbiak szerint igen 46 fő:

2.3.2.1. A másokhoz való viszonyában kialakult negatív tulajdonságai:

Lámpaláz, izgalom, kiesebbségi érzés, félelem a tanítástól (24 utalás):

„Gimnazista koromban többször helyettesítettem alsóbb osztályokban, és soha nem volt ún. lámpalázam. Most egyszerűen «kiráz a hideg», ha arra gondolok, hogy a jövő félévben tanítanom kell a gyakorló iskolában. Bizonyára én is gátlásokkal fogok küzdeni, mint diáktársaim.” (m-o 1)

„Nagyon szomorú, de félek a gyerekektől, ha úgy gondolok rájuk, mint leendő tanítványaimra. Mikor idejöttem, a pedagógiai pálya iránti hivatástudat maximális volt bennem. Most pedig mintha semmi közöm sem volna hozzá.” (m-é 41)

Idegesség, ingerlékenység, túlérzékenység, sértődékenység (22 utalás):

„Idegesség, türelmetlenség, a többit nem is említem, mert ez a két felvett negatívum egy tanár számára végzetes lehet. Magam sem vagyok tisztában azzal, hogy három év alatt hogyan tudtam gy átalakulni, amikor régi ismerőseim pont ellenkező tulajdonságaimról ismertek.” (m-o 6)

Kiábrándult, közömbös, cinikus, képmutató (16 utalás):

„Megtanuljuk, hogy érdemes «jól kinézni», mert ez sokat számít. Jól kell helyezkedni, mert ez is döntő.” (m-o 16)

„Megtanultam a felelőtlenséget, a pontatlanságot, a máról holnapra élést, és megtanultam hazudni. (A hazudozást nem a házi feladatok nem elkészítésére, otthon felejtésre értem!)” (m-é 48)

Bizalmatlan, gyanakvó, pesszimista (6 utalás):

„A felnőttek és a velem egykorúak megítélésében teljes pesszimizmus. Gyanakvás és bizalmatlanság minden olyan iránt, amelynek nem vagyok kezdettől fogva részese, szervezője.” (m-t 34)

2.3.2.2. A pályához, munkához való viszonyában keletkezett negatív jegyek:

Felületes, rendszertelen, hanyag munkavégzés (10 utalás):

„Ha a jeles vizsgám anyagát másnap általános iskolások előtt el kellene mondanom (vagyis abból a megfelelő részt), nem érezném magam biztonságban, félnék.” (m-o 9)

„A rendszertelen munkára szoktam rá itt a főiskolán. Csak vizsgaidőszakban tanulok rendszeresen. Év közben a sok szabad időt sem tudjuk jól kihasználni.” (m-o 17)

2.3.2.3. Önmagához való viszonyában jelentkezett negatív személyiségjegyek:

Kiegyensúlyozatlanság, önbizalom és önbecsülés hiánya, önuralomhiány (9 utalás):

„Nem vagyok tisztában magammal. Úgy érzem, nulla, amit csinálok. Sokkal több kellene! Valami kellene, amiben még hinnék, amit fanatikus hittel tudnék csinálni. De most semmit sem látok.” (m-o 19)

2.3.3. Kérdés: Az előzőekben felsoroltakon kívül milyen negatív tulajdonságoktól szeretne megszabadulni?

2.3.3.1. A másokhoz való viszonyában károsan ható tulajdonságai:

Gátlások, lámpaláz, félénkség (7 utalás):

„Szeretném, ha tanításkor nem remegő térdekkél állnék a tanítványaim elé, s az óra vezetése közben nem arra gondolnék, hogy jó-e a kérdő mondatom intonációja.” (m-o 4)

Képmutatás, cinizmus (8 utalás):

„Szeretnék megszabadulni a képmutatástól, a cinizmustól, a nemtörődomségtől. De amíg főiskolai hallgató vagyok, nem hiszem, hogy sikerülni fog. A környezet befolyásolja az embert. Ezek a tulajdonságok csak egészen kis mértékben vannak meg bennem, és ha lenne bátorságom, már régen megszabadultam volna tőlük.” (m-o 10)

Befolyásolhatóság (1 utalás).

2.4. Negyedik évfolyam [12].

2.4.1. Kérdés: Az elsajátított szakismereteken túl milyen emberi-pedagógusi tulajdonságokkal gazdagodott, ill. melyekben mélyült el személyisége az eltelt 8 félév alatt?

Számottevően nem gazdagodott 7 fő.

Az alábbi tulajdonságokban 34 fő:

2.4.1.1. A másokhoz való viszonyában kialakult, ill. elmélyült pozitív személyiségjegyei:

Fellépése határozottabb, magabiztosabb lett; gátlásai oldódtak; önállósága és akaratereje fejlődött (20 utalás):

„Rendkívül izgulékony, lámpalázás természetű vagyok. Úgy érzem, az utolsó évben részben sikerült ezt leküzdenem a tanításokkal. Minél többet álltam az osztály elé, annál kevésbé éreztem a már nálam megszokottá vált szorongást. Rendkívül örülök ennek, mert a pedagóguspályán szinte elengedhetetlen a biztos, határozott fellépés.” (m-é 28)

Javult az emberekhez, gyermekekhez való viszonya: kialakult benne a pedagógiai tapintat; könnyebben illeszkedik a közösségbe; bizalom és szeretet ébredt benne a gyermek iránt (19 utalás):

„Eddig kissé elvonultam, a saját egyéniségem volt az első, ami érdekelt. A főiskolán vettem észre, hogy vannak mások is, akik nem közömbösek számomra. Megismerésük mértékét talán az szabja meg, hogy milyen szoros a kapcsolat közöttük. Ami talán még döntőbb, hogy még próbálom is a magam módján, sok esetben fenntartással, de megérteni őket.” (m-o 1)

„A főiskolai négy év alatt még jobban meggyőződtem arról, hogy az emberekről mindig a jót feltételezzem. Nemcsak azért, mert bízni könnyebb, s az aggályoskodó embert nem szeretik, hanem azért, mert a bizalmatlan ember már önmaga is hibás.” (m-o 16)

Türelmesebb, megértőbb (11 utalás):

„Sokkal idegesebb, kapkodóbb, raplisabb voltam azelőtt. Szinte magam is csodálkoztam, amikor olyan jó órákat tartottam (szakvezetői vélemény!). Ezekben egyik fő erényem a pedagógiai tapintat, türelem a gyermekek iránt. Ezt a türelmet, nyugodtságot, kiegyensúlyozottságot érzem magamban már két éve; és ez itt alakult ki bennem.” (m-t 22)

Kritikai érzéke fejlődött; értékelésben, ítéletalkotásban tudatosabb és határozottabb (6 utalás):

„Az érettséggel sok tulajdonság potenciáját hozza magával mindenki, amelyeket itt igyekszik kifejleszteni. Ezek közül, ami legjobban észlelhető, az az értékelés tulajdonsága: tudatossága, megfontoltsága. Ez az, ami legjobban fejlődött bennem is.” (m-o 10)

„Nagyon sokat komolyodtam. Megfontolt vagyok. Megtanultam mérlegelni a tényeket, eseményeket. Nem vagyok olyan elfoglalt, bátoratlan, gátlásokkal teli, mint voltam.” (m-t 19)

Őszinte (3 utalás):

„Én jól érzem magam ezzel a fegyverrel, mert a hasonló szándékú emberek barátságát vagy legalábbis jóindulatát megnyerem vele. Jó érzés, ha szeretik az embert. De nem sokan dicsérnek érte. Tanárok sem. De hát emberek vagyunk.” (m-t 23)

2.4.1.2. A pályához, munkához való viszonyában elmélyült pozitív személyiségjegyei:

Kialakult, elmélyült a hivatástudata: tanítani nagyon szeret (18 utalás):

„A negyedik évben közel kerültünk a gyerekekhez. Ez utolsó évben éreztük valójában, hogy miért vagyunk a főiskolán.” (m-o 8)

„Kezdetben nem a hivatástudat hozott a főiskolára, és csak ugródeszk ának tekintettem. Hogy véleményem megváltozott, talán két kiváló szakvezetőmnek, és a három hetes gyakorlatnak köszönhető.” (m-é 25)

Marxista világnézete fejlődött, érdeklődési köre tágult (4 utalás).

Előadói és beszédképessége fejlődött (2 utalás).

2.4.1.3. Önmagához való viszonyában fejlődött pozitív jegyei:

Reálisabban ítéli meg önmaga értékeit (5 utalás).

2.4.2. Kérdés: Az eltelt négy év alatt vett-e fel olyan tulajdonságokat, amelyek éppen a pedagógus pálya szempontjából károsak?

Nem vett fel ilyeneket 11 fő:

„Kész nem kíváncsi tulajdonságokkal jöttem ide, újabbakkal nem gyarapodtam.” (m-o 7)

„Nem! Nem jártam állandóan inni stb., de szerintem erre a kérdésre senki sem fog teljes őszinteséggel válaszolni. Másokról esetleg megállapítanám, hogy állandóan részegek, ha pénzük van. De ezt az illető sosem fogja erre a papírra leírni, mert maga ezt esetleg nem tartja negatív tulajdonságnak.” (m-t 22)

Az alábbi káros tulajdonságokat vette fel: 39 fő:

2.4.2.1. A másokhoz való viszonyában kialakult negatív személyiségjegyei:

Zárkózott, bizalmatlan (4 utalás):

„Nem szeretek őszinte lenni olyan dolgokban, amelyek belátást engednek belső világomba. Én úgy érzem, hogy kifelé egészen más vagyok, sokszor éppen az ellenkezője annak, ami belül van. Pontosabban: egy másik ember számára felfogható megnyilatkozásaim belső indítéka nem mindig az, ami természetes lenne, amit ő gondolna. Ezért nehéz őszinte önvizsgálatot tartanom.” (m-o 6)

Romlott a felnőttekhez, tanárokhoz való viszonya (4 utalás):

„Szinte teljesen kiégett belőlem a tanárok iránti mély tisztelet és szeretet. Sokukat sokáig próbáltam mentetni magam előtt is. De hiába. Egy-egy újabb közönséges, nem megengedhető cselekedetükkel végképp leromboltak mindent.” (m-t 19)

„Főleg a háromhetes tanítási gyakorlaton szerzett tapasztalataim keserűek. Elkeserített az a tudat, hogy nagyon sok pedagógus az évek alatt elfásult, szellemileg nem képzi magát... és közöny-nyel lép az osztályba.” (o-t 38)

Túlérzékenység, idegesség, ingerlékenység (3 utalás):

„Idegbolond vagyok.” (m-r 29, m-r 31)

Pesszimista (3 utalás):

„Amikor idejöttem, azt hittem, csak én vagyok a beteg. Azóta rájöttem, a körülöttem levő világ is az. Valahogy úgy tudom ezt kifejezni (ha nem hangzik fellengzősen), mint Lermontov hőse: Valamikor azt hittem, érdemes jónak lenni, aztán tapasztaltam, hogy nem. Elástam hát magamban, és...” (m-r 29)

Bátortalan, bizonytalan fellépésű (2 utalás).

Nem tud őszinte lenni (2 utalás).

Féltékenységre hajlamos (1 utalás).

2.4.2.2. A pályához, munkához való viszonyában kialakult negatív személyiségjegyei:

Felületes, hanyag, pontatlan munkavégzés (6 utalás).

Váltakozó szorgalmú (2 utalás).

Leszokott az önálló gondolkodásról (2 utalás).

Szaktárgyi lelkesedése csökkent (1 utalás).

2.4.2.3. Önmagához való viszonyában kialakult negatív személyiségjegyei:

Ingatag önbizalom (3 utalás).

Lazult az önfegyelme (1 utalás).

2.4.3. Kérdés: Az előzőkön kívül milyen káros tulajdonságaitól szeretne megszabadulni, hogy eredményesebb pedagógus lehessen?

2.4.3.1. A másokhoz való viszonyában:

Megszabadulni a kimértségtől, zárkózottságtól (3 utalás).

A felnőttek iránti türelmetlenségtől (1 utalás).

A féltékenységtől (1 utalás).

2.4.3.2. A pályához, munkához való viszonyában:

Pesszimizmustól, hitetlenségtől, gyanakvástól (7 utalás):

„Kedvvel, bizalommal és optimizmussal szeretném végezni pedagógusmunkámat — a főiskolai munkámmal ellentétben. Véleményem szerint a szakismereteken túl éppen ebben a vonatkozásban nem kaptam semmit a négyéves képzés alatt. Az első három év minden lelkesedésemet elvette, azután a tanítások mindent helyrehoztak.” (m-o 14)

2.4.3.3. Önmagához való viszonyában:

Megszabadulni a bizonytalanságtól, a határozatlanságtól, a hangulatemberségtől; megfontoltabb lenni, nagyobb önfegyelemmel rendelkezni (8 utalás):

„Szeretném jobban fegyelmezni magam, hogy ne legyen az arcomra írva minden gondolatom, ha megsértene.” (m-o 1)

Lassúságtól, lustaságtól (3 utalás).

Önfejtéságtól, makacsságtól (2 utalás).

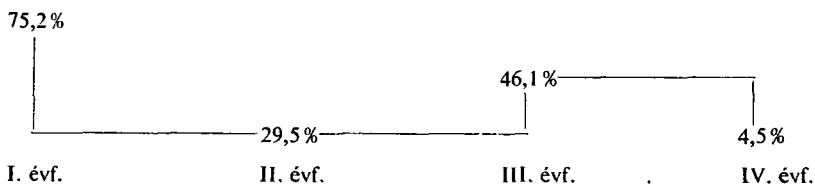
„Annyi van, hogy nem győzőm felsorolni.”

2.5. Miután az előzőekben áttekintettük a négy, különböző hallgatókból álló évfolyam önjellemzéseit, egy szempontból már kereshetünk összefüggéseket. Nem lesz tanulság nélkül való, ha az évfolyamonként regisztrált uralkodó személyiségjegyek mozgását: kiteljesedését illetőleg sorvadását figyelemmel kísérjük.

2.5.1. A pedagóguspályán különösen gátló, károsan ható személyiségjegyek:

2.5.1.1. A másokhoz való viszonyban:

A hatásos fellépés zavaraival küszködik (lámpaláz, gátlásosság, merevség, kisebbségi érzés, feszélyezettség stb.):

A jóindulatú irányultság valamilyen zavarával küszködik:

A bizalom hiánya:

bizalmatlan
zárkózott
passzív

bizalmatlan
közömbös
kiábrándult
pesszimista
irigy
haragtartó

kiábrándult
képmutató
cinikus
közömbös
fásult
gyanakvó
pesszimista

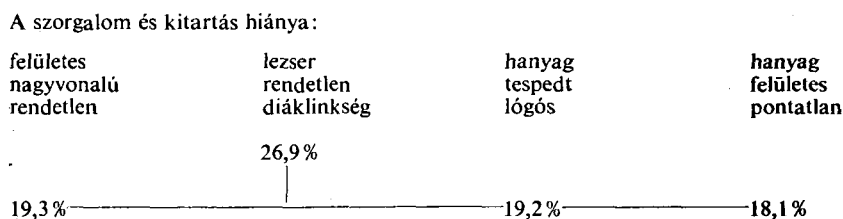
zárkózott
bizalmatlan
féltékeny
nem őszinte

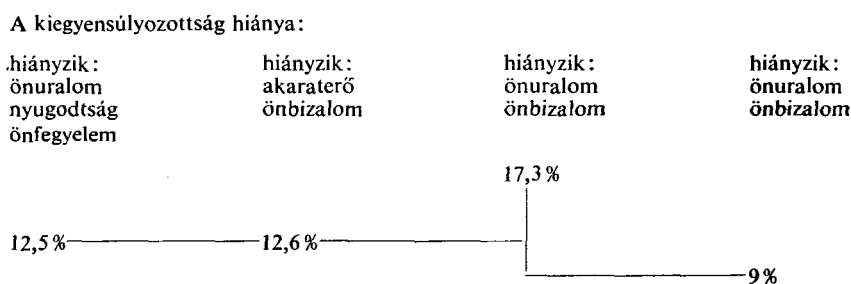
I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.
A türelem hiánya:			
türelmetlen ideges ingerlékeny	türelmetlen ideges goromba	ingerlékeny sértődékeny ideges	túlérzékeny ideges ingerlékeny

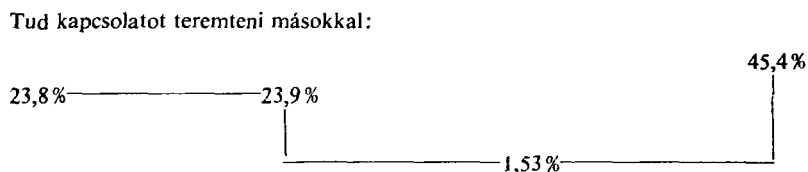
I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.
2.5.1.2. A pályához, munkához való viszonyban:			
A szorgalom és kitartás hiánya:			
felületes nagyvonalú rendetlen	lezser rendetlen diáklíkség	hanyag tespedt lógós	hanyag felületes pontatlan

I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.
2.5.1.3. Önmagához való viszonyában:			
A kiegyensúlyozottság hiánya:			
hiányzik: önuralom nyugodtság önfegyelem	hiányzik: akaratőrő önbizalom	hiányzik: önuralom önbizalom	hiányzik: önuralom önbizalom

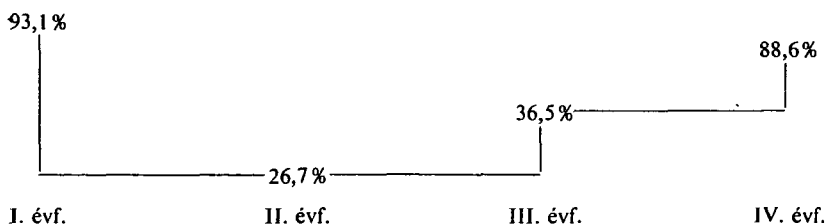

I. évf.	II. évf.	III. évf.	IV. évf.
2.5.2. A pedagóguspályához szükséges pozitív tulajdonságok formálódása:			
Tud kapcsolatot teremteni másokkal:			

I. évf. II. évf. III. évf. IV. évf.

Ismeri, megérti, tiszteli, szereti az embereket és leendő tanítványait; bízik bennük:

3. Egy évfolyam fejlődésének vizsgálata.

Az előzőekben bemutatott anyagból kiemelt néhány összefüggés érvényét nem lehet szélesebb körre kiterjeszteni. Négy, különböző évfolyamot kérdeztem meg, s viszonyításuk lehetőségét csak az azonos intézmény azonos tanárainak egységes hatása, illetőleg az azonos tanév tette lehetővé.

Ennek a főlmérésnek sajátos értékét elsődlegesen az adja, hogy az azonos kérdés-sor nem kevésbé volt új, meglepő és őszinteségre késztető a IV. évesek számára, mint az I. éveseknek. A váratlanság, az elgondolkodtatás, az őszinte válasz kiváltásának biztosítása az effajta anyaggyűjtésnek lényeges követelménye. Nem feledtetheti azonban azt a tényt, hogy az a fejlődésvonal, amelyet az előzőekben I.—II.—III.—IV. évfolyamok között kiemeltem, mégsem egy azonos évfolyam fejlődését reprezentálja. Ezt a hiányt azonban lehet pótolni.

Azt a 86 fős évfolyamot, amelyet 1967-ben elsőéves korában megkérdeztem, két év múlva, 1969. decemberében harmadévesekként gondolkodtattuk el másodszor, ugyanazokkal a kérdésekkel. Ezt a két, első- és harmadéves fejlődési szintet egészítettük ki egy harmadikkal, azzal, amelyet a középiskolai osztályfőnökök rajzoltak a főiskolára jelentkezett IV. osztályos középiskolásokról [13].

3.1. Az érettségizőkről kapott anyag feldolgozásának egyik szempontját az előző munka egyik fontos tanulsága szolgáltatta. Nevezetesen az, hogy elegendő arra az egyetlen tulajdonságcsoportra figyelni, amely a pedagóguspálya szempontjából uralkodó mértékben jelentkezett: a másokhoz való viszonyban keletkező és ható személyiségjegyekre. A másik szempontot pedig a modern lélektan az az axiómája képviseli, hogy a tevékenység formálja a személyiséget. Ezért először nem személyiségjegyeket cédláztam ki, hanem a 86 jelölt megemléített tevékenységi formáit: állandó és alkalmi funkcióit; feltételezve, hogy középiskolában azt a tanulót állították vezetői posztra, akit a szükséges tulajdonságok révén alkalmasnak láttak. Így voltaképpen az iskolaközösség makarénekói rétegződését tekintettem alapnak [14], s a jellemzésekben leírt közösségi szerep szerint csoportosítottam a jelölteket:

a) A működő aktívák kategóriájába soroltam azokat, akik az iskolai, kollégiumi KISZ-ben felelős munkakört töltöttek be; ifjvezetőként önállóan dolgoztak; egyes szakterületeken (pl. irodalmi színpad, szakkörök stb.) önállóan szerveztek, vezettek.

b) A tartalék aktívák kategóriájába azokat a jelölteket soroltam, akik különféle végrehajtott munkáik között alkalmakként, vagy valamiféle kisebb csoportban állandó jellel vezetői munkát is végeztek (pl. tagdíjat szedtek).

c) Egészséges passzívának tekintettem azokat, akik végrehajtották a rájuk bízott munkát, de akiről semmiféle önálló közösségi tevékenységet nem említettek meg.

A jellemzések nem tették szükségessé vagy lehetségessé, hogy a makarenkói fokozatok közül alsóbb értékeket is felvegyek az anyag rendezéséhez.

A kategorizálás elvégzése után azt mérlegeltem, hogy a vizsgált közösségi funkciók mellett felsorolt, mélyebbre mutató személyiségjegyek nem mondanak-e ellent az illető besorolásának. Pl. a „jó szervező, társaira formáló erejű pozitív hatása van”-féle jellemzés alapján akkor is működő aktívának tekintettem valakit, ha csupán az egyik szakkört vezette. Az így végrehajtott jelentéktelen számú kategóriamódosítás után a három csoport mennyiségi aránya így alakult ki:

működő aktíva volt: 39 fő, 45,3%
tartalék aktíva: 32 fő, 37,2%
egészséges passzíva: 15 fő, 17,4%.

3.2. E munka után láttam hozzá a részletes mennyiségi elemzéshez. Kicéduláztam és a három csoporthoz elhelyeztem az összes olyan személyiségjegyet, amely az illetőnek másokhoz való viszonyára utalt. Ezek a tulajdonságok később négyféle csoportba rendeződtek:

a) A közösségi tevékenységben kialakult, s az emberek eredményes irányításához leginkább szükséges tartalmi jegyek;

b) az emberekkel való érintkezési mód, modor, „bánni tudás”; amelyek szintén fontosak, de kevésbé mélyre mutató jegyek;

c) idegi-érzelmi életének megnyilatkozott jellemzői;

d) a társak és a tanárok „visszacsatolása” az egyén hatására.

A fenti négy csoportban elhelyezett személyiségjegyekről azt is jelzem, hogy a három aktívacsoportban milyen megterheléssel szerepelnek. Ezt a rendszerezést két okból lehet hasznosnak ítélni. Egyrészt előbb képet ad az aktívacsoportokról (nem angyalokként és ördögökként jelennek meg a „működők” és a „passzívak”), másrészt megfelel annak a nyilvánvaló ténynek, hogy a három kategória között mozgás, átmenet van.

3.3. Az alábbi statisztikai bemutatásnak akkor lehetne igazán pontos a hírértéke, ha a 86 jellemzést azonos igénnyel és szakszerűséggel készítették volna el a különböző középiskolák. De az eléggé egyenetlen anyagból is föl lehet ismerni néhány határozott összefüggést.

3.3.1. A működő aktívák csoportja (39 fő, 45,3%).

3.3.1.1. A közösséghez való viszonyuk tartalmi jegyei [15]:

Közösségi munkája példamutató (10); közösségi hatása formáló erejű (5); mindenre képes a közösségért (2); felelősnek érzi magát társaiért és az iskolaközösségér (2); közösségi élete fejlett (2); segítőkész (6); a közösség problémái érdeklik (3); gyermek iránti szeretet (7); szereti az embereket (5); tud örülni mások eredményeinek (1); társaihoz való viszonya jó (1); hű barát (2); lelkes (2); sohasem közömbös (1).

3.3.1.2. A „másokkal való bánni tudás” jegyei:

Önálló, jó szervező (18); aktív (17); kezdeményező (8); szeret vitatkozni, megmondja a véleményét (6); tud bánni másokkal (5); kedves (9); jellemes (3); barátságos (5); tisztelettudó (3); szerény (3); őszinte (3); nyíltszívű (2); közvetlen (2); türelmes (2); szolgálatkész (1); meggyerő (1).

3.3.1.3. Idegi-emocionális jellemzői:

Kiegyensúlyozott (7); derűs (7); érzelmi élete gazdag (4); vidám (2); élénk (1); érzékeny (1); ritkán keseredik el (1); nyugodt (4).

3.3.1.4. A társak és a tanárok „visszacsatolása”:

Társai szeretik (7); mindenki szereti (2); társai vezetőjüknek ismerték el (2); népszerű (2); van tekintélye (1); tisztelik (1).

3.3.2. A tartalék aktívák csoportja (32 fő, 37,2%):

3.3.2.1. A közösséghez való viszonyuk tartalmi jegyei:

Jól beleilleszkedik a közösségbe (8); szereti a közösségi életet (4); a közösség problémái érdeklik (2); a közösségi munkából kiveszi a részét (2); a rábízott munkát lelkiismeretesen ellátja (3); dolgozik, de nem eléggé öntevékenyen (2); a közösségi munkát elvégzi (1); inkább végrehajtó (1); szereti a gyerekeket (8); segítőkész (14).

3.3.2.2. A „másokkal való bántni tudás” jegyei:

Aktív (7); nem aktív (2); szerény (13); tisztelettudó, udvarias (8); csendes (6); szinte fél a saját hangjától (1); kedves (4); barátságos, közvetlen (4); őszinte (4); nyílt, egyenes (4); zárkózott, visszahúzódozó (3); türelmes (2); előzékeny, készséges (2); jó modorú (1); félénk (1); megértő (1).

3.3.2.3. Idegi-emocionális jellemzői:

Kiegyensúlyozott (6); derűs (4); komoly (3); vig kedélyű (4); melankolikus (2); érzékeny (2); nyugodt (2); higgadt (2); izgulós (1); igen érzékeny (1); ideges (1).

3.3.2.4. A társak és a tanárok „visszacsatolása”:

Társai szeretik (9); társai hallgatnak rá (1); becsülik (1).

3.3.3. Az egészséges passzívák csoportja:

3.3.3.1. A közösséghez való viszonyuk tartalmi jegyei:

Visszahúzódozó (2); közösségi munkában nem kiemelkedő (1); kifelé ritkán nyilvánít véleményt (1); nehezen oldódik fel a közösségben (1); inkább engedelmeskedni szeret (1); közösségi kérdések nem érdekelték (2); feladatait pontosan elvégzi (2); beilleszkedő (2).

3.3.3.2. A „másokkal való bántni tudás” jegyei:

Csendes (3); passzív (2); nem vitatkozik (2); szerény (3); tartózkodó (2); félénk (1); szelíd (1); jó modorú (1); fellépése nem magabiztos (1); társaihoz való viszonya sokszor a hangulatától függ (1).

3.3.3.3. Idegi-emocionális jellemzőik:

Derűs (2); pesszimista (1); magába forduló, zárkózott (2); lehangolt (1); kissé komoly (1); kedélytelen (1); nem kiegyensúlyozott (1); zaklatott (1).

3.3.3.4. A társak és tanárok „visszacsatolása”:

Szerették (2).

3.4. Hogy pontosabb képet alkothassunk a földolgozott jellemzések általánosítható értékéről, előre bocsátom, hogy a 86 írásból csak 26-ot minősíthettem tartalmas, tudatos, a pálya követelményeihez szabott jellemzésnek. Pl.: „Jó közösségi ember, nagyon készséges, kedves, közvetlen, élénk, mindig tisztelettudó. Szeret közösségben élni, szereti az embereket, a kisgyermeket. Van türelme hozzájuk. Jóindulatú, jó szervező. Ha pedagógiai tanulmányai során érettebbé, elmélyültebbé válik, és intelligenciája kiszélesül, a falu agilis, készséges, sokoldalú, becsületes embert nyer vele” (69). Negyvenhárom jellemzésnek meglehetősen általános jegyei mellett vannak olyanok is, amelyek utalnak a jelölt pedagógiai lehetőségeire; és 17 a száma annak a jellemzőkötegnek, amelyből egy árva szót sem lehetett megtudni a jelölt közösségi érzületéről, társaihoz való viszonyáról, idegi-érzelmi életéről. E 17 fiatal egy részéről láthatólag nem akartak rosszat írni, ezért maradhatott hézagos a jellemzésük; másokról valamely üzem személyzetise csak a szükséges hivatalos adatokat közölte (pl. azt, hogy mettől meddig alkalmazták); néhány írásban viszont az illető osztályfőnök állította ki önmagáról a jellemzést: nem sok elképzelése lehetett, hogy a felvételi bizottság miféle adatokat is várhat el tőle. Ezekkel az „üres” jellemzésekkel éppen úgy jelentkezhetek volna színészek, vegyésznek vagy állatorvosnak. Valójában tehát csak 69 jellemzés adatait rendszerezhettem az előző oldalakon, amelyekből azért levonható néhány következtetés:

3.4.1. Először is igazolódott az a feltételezés, hogy a közösség rétegződésének különböző szintjein tevékenykedő egyéneket nem egy-egy (különben bármilyen fontos) tulajdonságuk alapján nevezhetjük „működő” vagy „tartalék” aktívának. Fejlesztő pedagógiai tevékenység folyamatában keletkeznek olyan pozitív tulajdonságcsoporthoz, amelyek elbírják az egyén szükségszerűen jelentkező hibáinak terhét is. Pl. azt, aki felelősnek érzi magát társaiért, sohasem közömbös a közösséget érintő kérdésekben, azt már vezetőjüknek ismerhetik el társai annak ellenére, hogy pl. idegi életére az ingerlési és gátlási folyamatok labilitása, erős változékonyság jellemző.

3.4.2. Az egyes közösségi rétegek jellegzetes tulajdonságcsoporthozai alapján az is megállapítható, hogy e rétegek között — még vizsgálatunk szükségképpen statikusnak adott helyzetében sem — nem lehet merev határokat húzni. S egy-egy jól megírt jellemzésből meg lehet ítélni, hogy miféle tevékenységi formában, milyen fejlesztő hatásnak kellene kitenni az illetőt, hogy hasznosabb tagja legyen a közösségnek, illetőleg pedagógusegyénisége gazdagodjék. Az alábbi igazi „tartalék aktívának” pl. csupán a felelős közösségi megbízás kellene: „Szerény, csendes, aktív, öntevékeny, segítőkész. Szereti a gyerekeket, őt is szeretik társai. Kiegyensúlyozott érzelmi életet él.” (83) Egy másik tartalék aktívából viszont egyaránt válhat működő aktív és bomlasztó passzív. Sorsa — véleményem szerint — a pedagógusok kezében van: „Bátran mond véleményt, igyekszik társait is meggyőzni. Egyénisége nehezen ismerhető meg, sok modorosság van benne. Szereti magát szebbnek, jobbnak és okosabbnak feltüntetni, mint amilyen valójában. Érdekesen párosul benne a félszegség és a bátorság, önbizalomhiány és öntudatosság, kitartás és csüggedés. Van benne aktivitás és kezdeményező erő.” (76) A következő egészséges passzívából is ki lehetne fejleszteni az aktivitást: „Túlzottan csendes, de társai között feloldódik. Általában jellemző rá a jómodor és a szelídség. Feladatait pontosan elvégzi. Kissé komoly, kedélytelen (80).” „Alkalmazkodó, segítő szándékú, beleilleszkedő, csendes, szerény (84).”

3.4.3. Nem érdektelen az az összefüggés, amelyet a jelöltek idegi-emocionális (biogén-pszichogén) jellemzői és közösségi magatartásuk, társaikhoz való viszonyuk között láthatunk. Azt néhány szóból természetesen nem lehet megállapítani, hogy pl. a „kedélytelen, lehangolt” érzelmi élet oka vagy következménye az illetők passzív közösségi magatartásának, félrehúzódozásának. A jó közösség mindenestire sokat segíthet még a született introverteknek is. „Tapasztalati tény — írja J. SZCZEPANSKI —, hogy a hosszabb időn át meggyőződéssel ellátott szerepek igen erősen alakítják a pszichogén tulajdonságokat is...” (16).

3.4.4. Amilyen örvendetes a működő aktívák csoportjában feltüntetett „kezdeményező, aktív, vitatkozó, jellemes”-féle tulajdonságok aránya, annyira elgondolkodtatónak és figyelmeztetőnek látjuk az alábbi tulajdonságok még nagyobb arányát a tartalék aktívák jellemzéseiben: „szerény, tisztelettudó, udvarias, csendes, előzékeny, készséges, jó modorú stb.” Ezek a tulajdonságok tömegesen inkább a passzivitás felé húzzák a tartalék aktívákat, mint a közösség vezetése irányába. Elismerjük, udvarias pedagógusok kellenek a mai iskolába is, de — véleményem szerint — a mai iskola gyorsabban válik igazán szocialista iskolává, ha benne kezdeményező, vitatkozó, nem megalkuvó, tevékeny pedagógusok kapnak helyet.

3.5. Az előbbieken bemutattam annak az évfolyamnak végzős középiskolai korú portréját, amelyet a korábbiakban elsőéves évfolyamként már megismertünk (lásd 2.1. alatt). Ugyanez az évfolyam harmadéves korában ismert kérdéseinkre az alábbi válaszokat adta (17):

3.5.1. Kérdés: Milyen emberi-pedagógusi vonásokkal gazdagodott az eltelt három év alatt?

Nem gazdagodott semmivel 2 fő:

„Én úgy érzem, nem gazdagodtam olyan jellemvonásokkal, amelyek eddig nem jellemeztek. Vagy ha igen, akkor nem itt a tanuló társaimtól, hanem a házinéniéktől szereztem ezeket, akiktől csak nemeset látok és hallok.” (30)

Az alábbi vonásokkal gazdagodott 63 fő:

3.5.1.1. A másokhoz való viszonyában:

Gyermekszeretet, megértés (16 utalás):

„Mélyebben megértettem a pedagógus-fogalom lényegét. Jobban tudok lelkesedni bizonyos dolgokért. Jobban tudok becsülni olyan embereket, akik valami nagyot tettek egy bizonyos ügy érdekében.” (55)

„Megerősödött bennem, hogy igazságos, türelmes, humánus leszek, amennyire csak lehet. Igyekszem a gyerekeket megérteni, és hozzájuk igazodni.” (38)

Határozottabb, magabiztosabb, rendszeresebb lett (8 utalás):

„Gátlástalanul kifejtem véleményemet a szemináriumokon, amit azelőtt nem mertem megtenni.” (52)

Alkalmazkodóbb, tapintatosabb, tárgyilagosabb (5 utalás):

„A legfontosabbnak azt gondolom, hogy aprólékos, objektív mérlegelés után formálok véleményt bármiről, igyekszem elszakadni a «hallomásoktól», s körültekintően értékelem társaim megnyilvánulásait.” (8).

Mások munkáját jobban megbecsüli (2 utalás).

Főlébredt benne a közlésvágy (1 utalás):

„Nem a tantárgy mondanivalója bővült (az is), hanem egyre intenzívebb közlésvágy jelentkezik bennem. Minél mélyebbre ásni a gyerekekbe, nyilván ki a szemük és a fülük, meglátni a szépet és a tartalmat.” (9)

3.5.1.2. A pályához, munkához való viszonyában:

Hivatástudata mélyült (8 utalás):

„Nevelés terén változtam meg. Érettségi után nem sok érzélem fűzött a pedagóguspályához. Nem is nagyon érdekelt, mi lesz, ha végzek. Őszintén szólva, nem is pedagógusként akartam elhelyezkedni. Ma viszont már határozottan érdekel.” (19)

Látásmódja, világnézete, ítélőképesége fejlődött (7 utalás):

„Most már nemcsak tanulok, hanem látom is az értelmét. Összefüggésükben figyelem az egyes tantárgyakat. Ez a mély ismeretszerzés juttatott el személyiségem megismeréséhez, illetve adott bátorságot arra, hogy egyéni gondolataimat elmondhassam. Egyszerűen, merjem elmondani. Számmomra ez is rengeteget jelent.” (25)

Dialektikusabban gondolkodik (7 utalás):

„Szélesebb körű látásmód, átfogóbb, több oldalú gondolkodási módra való nevelésben jelentett sokat ez az öt félév.” (3)

Helyes viszonyt lát tanár és diák között (3 utalás):

„Megváltozott a véleményem a tanári pályáról is. Már valahogy jobban meg tudom érteni azt, ha egy előadónk rossz hangulatában vagy esetleg fáradtságában másként bánik velünk. Meg tudom érteni azt, hogy rendkívül nehéz dolog a magánélet problémáitól mentesíteni a tanítást.” (54)

Tágult az érdeklődési köre (4 utalás).

Beszéd- és kifejezési készsége fejlődött (7 utalás).

Kitartóbb, szívósabb, küzdőképesebb (3 utalás).

Aktívabb lett (4 utalás):

„Általánosban és középiskolában eléggé félénk voltam. Sohasem volt bátorságom ahhoz, hogy önként jelentkezsem komolyabb szereplésre. Úgy érzem, ez a rossz tulajdonságom megszűnt. Van bátorságom kiállni az osztály, az emberek elé.” (29)

Pontosabb, rendesebb lett (2 utalás).

3.5.1.3. Önmagához való viszonyában:

Öntudatosabb, önállóbb, határozottabb; nőtt az önbizalma (10 utalás):

„Kétségtelenül sokkal jobban bízom önmagamban, mint elsőéves koromban. Kezdek határozottab lenni, és minél többféle irányban érdeklődni.” (9)

Önkritikája, önkontrollja fejlődött (7 utalás):

„Amit részben a főiskolának köszönhetek, az az, hogy megtanultam bírálni önmagam munkáját. Tisztábban látom az elkövetett hibáimat, s úgy érzem, azokat nem fogom még egyszer elkövetni. Szeretném továbbra is önkontrollal végezni majd kint is a munkámat.” (20)

3.5.2. Kérdés: Az eltelt három év alatt vett-e fel olyan tulajdonságokat, szokásokat, amelyek éppen a pedagógus pálya szempontjából károsak?

Nem vett fel káros tulajdonságokat 5 fő.

Igen, az alábbiakat 50 fő:

3.5.2.1. A másokhoz való viszonyában:

Lámpaláz, izgalom, feszültség, gátlásosság, kisebbségi érzés, félelem a tanítás-tól (11 utalás):

„Megcsappant az önbizalmam. Sajnos, sokkal idegesebb lettem, valamint messze eltávolodtam a gyerekek általános iskolai szintjétől. Keveset forgunk gyerekek között, könyvből pedig nem lehet megtanulni az «életkori sajátosságokat».” (20)

„Sokat olvasok, de úgy érzem most, hogy nem sok hasznom van itt ebből a főiskolán, mert középiskolai vitakészségem az évek folyamán szinte elvesztettem.” (45)

Idegesség, ingerlékenység, túlérzékenység, türelmetlenség (12 utalás).

Kiábrándult, képmutató, közömbös, cinikus, fáradt, életunt, pesszimista (11 utalás):

„Megtanultam: vagy én lökök le valakit a «tutajról», vagy engem löknek le. Középút nincs.” (40)

„Az ember embertársainak a farkasa.” (41)

„Sajnos, mint annyian, jómagam is hajlamos vagyok az utánzásra. Mások véleménye hamar megtorpanásra készítet. Cinikussá is a főiskolán váltam. Úgy vélem, ez nemcsak az én hibám.” (48)

Bizalmatlanság, gyanakvó (6 utalás):

„Eddig bizalmas, közlékeny voltam közvetlen környezetemmel, de rájöttem az emberek két-színűségére, s szakítottam ezzel.” (43)

Pesszimista (2 utalás):

„Jelen pillanatban nem, de általában pesszimista lettem. Még nehezen hiszek, és sokat kétel-kezem. Önbizalmam, ami eddig sem volt, még jobban elvesztettem.” (12)

3.5.2.2. A pályához, munkához való viszonyában:

Felületesség, hanyagság, nemtörődömség, szétszórtság, kapkodó munkavégzés (17 utalás):

„Megtanultam beszélni, de linkelni is. Halogatni, megijedni a sok anyagtól, és ennek követke-zében semmit sem csinálni. Megszületnek az áthidaló megoldások, sokszor veszítünk öszintesé-günkből.” (2)

3.5.2.3. Önmagához való viszonyában:

Kiegyensúlyozatlanság, önuralom és önbecsülés hiánya; elbátortalanodás (8 utalás):

„A gyermekszeretethez belecsúszott egy olyan rossz érzés, különösen a jelöltek óráin való hospitálás során. A gyerekek kiszámíthatatlan kísérleti anyagok. Ez a tanításoktól való félelmet ültette el bennem.” (13)

3.5.3. Kérdés: Az előzőkön kívül milyen egyéb káros tulajdonságoktól szeretne megszabadulni?

3.5.3.1. A másokhoz való viszonyában?

Gátlásosságtól, félszességtől, zárkózottságtól (11 utalás).

Képmutatástól, cinizmustól (2 utalás).

A gyerekektől való félelmétől (2 utalás).

A türelmetlenségtől (2 utalás).

3.5.3.2. A pályához, munkához való viszonyában:

Felelőtlenségtől (2 utalás).

Lustaságtól (2 utalás).

Kifejezési és beszédhibáitól (4 utalás).

3.5.3.3. Önmagához való viszonyában:

Határozatlanságától (5 utalás).

Önbizalomhiányától (4 utalás).

Következetlenségétől (1 utalás).

3.6. Ha ennek a harmadik évfolyamnak a válaszait az 1967/68-as tanév harmadik évfolyamának válaszaival hasonlítjuk össze, általában pozitívabb képet látunk. Ennek több oka is lehet. Elképzelhető például, hogy az előző évfolyamot több negatív hatás érte, mint az utóbbit. De azt sem lehet kizárni, hogy a jelenlegi harmadévn az első éves korban írt fölmérés hatására most tudatosabban válaszolt a kérdésekre. Az alábbi két önjellemzésben például nagyon határozott és tudatos önértékelés mutatkozik:

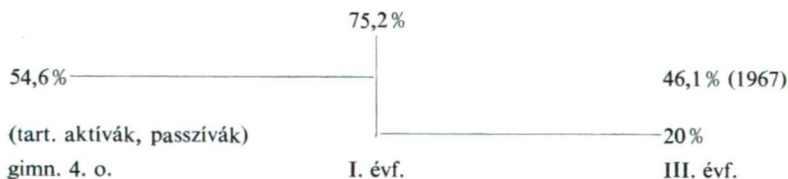
„Amikor a főiskolára kerültem, tele voltam illúziókkal. Örültem, hogy fölvettem, hogy bekerültem, hogy négy év múlva már én is magyarázhatok; elmondhatom, megtaníthatom az emberpalántáknak azt, amit tudok. Nagyon naív voltam, végig városi iskolákba (gyakorló) jártam, és szinte el sem tudtam mást képzelni. Az ötödik félév végére egy meditációs korszakba értem, részben egyéni tapasztalatok, részben tanáraim elbeszélései alapján. De ide sorolhatók az újságok, a rádió napi közleményei is. Budapesten 200 pedagógus hagyta ott az állását! Ennyire reménytelennek találták a helyzetüket, ilyen rosszak az anyagiak, zsarnokoskodók az igazgatók, vagy szókimondók a mai gyerekek? Egyelőre még kételkedem, de hisz ők is hivatásból választották ezt a pályát! Mégis megingatnak bennünket ezek a hírek.” (1)

„Pedagógiaiilag sokat fejlődtem. Eddig csak szerettem a gyerekeket, időközben egy kicsit bánni is megtanultam velük. Mikor idejöttem a főiskolára, nem tudtam elképzelni, hogyan is fogok majd osztályozni. Azt hiszem, ezt már érzem, határozottan meg tudok ítélni feleleteket; a sajátomét is.” (31)

3.6.1. A pedagógus pályán különösen gátló, károsan ható személyiségjegyek:

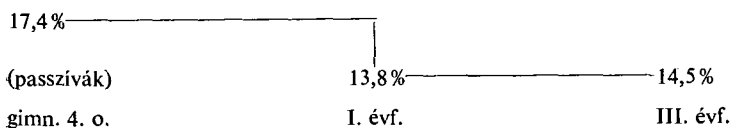
3.6.1.1. A másokhoz való viszonyban:

A hatásos fellépés zavaraival küszködik (lámpaláz, gátlásosság, kisebbségi érzés, feszélyezettség stb.):

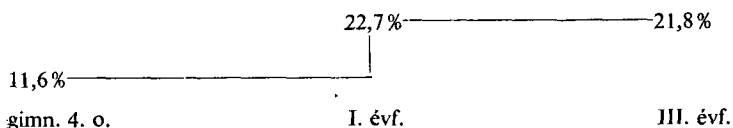
Bizalmatlan, zárkózott, gyanakvó:

53,8 % (1967)

Türelmetlen, ingerlékeny, érzékeny:

42 % (1967)

3.6.1.2. A munkához való viszonyában [18]:

Nincs elég kitartása, szétszórt, hanyag:

30,9 % (1967)

3.6.1.3. Önmagához való viszonyában:

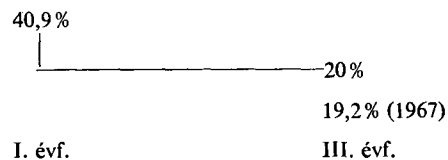
Kiegyensúlyozatlan, kevés az önbizalma:

17,3 % (1967)

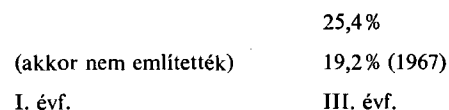

3.6.2. A pedagógus pályához szükséges pozitív tulajdonságok formálódása:

Hivatástudata mélyült:

Gondolkodásmódja, ítélőképessége fejlődött:

3.6.3. A IV. évfolyam mutatóihoz képest (lásd 2.4. és 2.5. alatt) a III. évfolyam fejlődési szintje nem kis mértékben nyugtalanító. Természetesen gondolhatunk arra is, hogy ez az évfolyam lehet leginkább hajlamos az öszinte önelemzésre, s a valóságban kevesebb konfliktusuk van másokkal, mint ahogy leírták. Mindenesetre tanulságos végignézni negatív tulajdonságaik sorát: kiábrándultság a felnőttekből, illúzióvesztés, cinizmus, — ugyanakkor e káros vonások szenvedő átélése, fölpanaszolása; a valamiért való lelkesedés vágya stb. a felnőtté válásnak szinte olyan krízisét mutatják, amelyet inkább a serdülőkor jellemzőinek tartunk. De vizsgálhatunk egyéb mutatókat is.

3.6.4. Megnéztem, hogy a középiskolai működő aktívából hányan dolgoznak aktívan a közösségért harmadéves korukban is. A 39 működő aktívából ma is felelős KISZ-funkcióban van (diákbizottsági tag, diákköri vezető stb.) 11 fő (28,2%), az aktív közösségi élettől visszahúzódott 18 hallgató. Ezek egy része talán azért válhatott passzívvá, mert kiesett a kollégiumi közösségből. Középiskolai kollégista korában így jellemeztek egy nálunk visszahúzódott jelöltet: „Sokat szerepel, jó közösségi ember, kiveszi részét a munkából, kitűnő szervező; kedves, barátságos, szerették.” (85) Viszont van olyan hallgatónk is, aki albérlő életformája ellenére fölvétele első percétől kezdve egyik legáldozatkészebb szervezőnk. Igaz, róla ezt írta volt osztályfőnöke: „A szocialista embertípus példája.” (79) Valószínűbb tehát az a magyarázat, hogy a főiskolai lét, a tanárképzési folyamat nem épít eléggé a középiskolából hozott aktivitásra, az ott kialakított közösségi tulajdonságokra. Nem kínálunk elegendő közösségi munka- és sikerlehetőséget: érthető, ha az ebben formálódó és ható személyiségjegyek nem fejlődnek megfelelő mértékben [19].

4. Néhány általánosítható tanulság.

4.1. A személyiségjegyek feldolgozása után úgy látszik, hogy a tanárképzés folyamatában alapvetően kétféle hatáscsoport éri fejlesztő erővel hallgatóinkat: a tanulás kötelessége, valamint a közösség, amelyben él. Ha csupán intézményünk s benne hallgatóink személyiségének jellegzetességeit keressük, akkor a tanulást (mint a mindenfajta iskolára jellemzőt, sőt mint a munka egyik általános formáját) ebben a vizsgálatban figyelmen kívül hagyhatjuk. Intézményünk a pedagógussá képzés folyamatában a második vonatkozásban: a közösséghez, társakhoz, tanárokhoz, tanulókhöz való helyes és hatásos kapcsolat kialakításában állítja speciális követelmények elé jelöltjeit. A lélektannak — számunkra különösen — figyelmeztető tanulsága szerint „az emberek lényegesen különböznek egymástól aszerint, hogy az emberekhez fűződő személyes kapcsolatuk dominál-e, vagy a tárgyi világhoz fűződő objektív kapcsolatuk” [20]. Aki pedagógus pályára lépett, voltaképpen abban döntött, hogy aktív-felnőtt életét az emberekhez való személyes kapcsolatai töltik be. Sőt általában neki kell kezdeményezőnek, irányítónak lennie ezekben a viszonylatokban; a társadalomtól elvárt nívón pozitív hatást kell tudni kiváltania tanítványaiból. „Az orvostudományban ismeretes — írja CSIRSZKA JÁNOS —, hogy egyesek bizonyos anyagok iránt különös érzékenységet tanúsítanak... döntő jelentő-

sége van a pszichés érzékenységek abban az esetben, ha a munka «anyaga» maga az ember...” [21].

A pedagógusképzés négy éve alatt vajon elegendő figyelemmel vagyunk-e erre a tényre? Megengedhető-e, hogy ennyire feltűnő személyiségzavarok jelentkezzenek hallgatóinknak másokhoz való viszonyában? BÁLINT ISTVÁN és MURÁNYI MIHÁLY tanulmánya komolyan figyelmeztet a pályaválasztás és átállítási feladataira, az ezekben való tévedés, felelőtlenség személyiséget romboló hatásaira: „A ...kisebrendűségi érzés, gyanakvás, erős befolyásolhatóság, önállótlanúság, gyenge kitartás, a szociabilitás csökkent volta, kismérvű tanulékonyosság” neurotikus állapotra utalnak [22]. „A bio- és pszichogén elemek, valamint a társadalmi szerepek követelményei közötti eltérés” a személyiség dezintegrációjához vezethet — állapítja meg hasonlóképpen J. SZCZEPANSKI is [23].

Távol áll tőlünk az a szándék, hogy súlyos kijelentésekkel ijesztgessük az olvasót. Hallgatóinknak a másokhoz és önmagukhoz való viszonyukban jelentkező zavarok, legalábbis a mi felmérésünkben, a negyedik évfolyam végére erősen lecsökkennek, s ez végül is a tanárképzés eredményes munkáját tanúsítja. Az első három évfolyam magas mutatói viszont továbbra is meghagyják a kérdést. Szükségszerű velejárója-e a tanárképzési folyamatnak, hogy jelöltjeink a küszöb átlépésétől három éven át féljenek, bizonytalanságban legyenek: vajon tudnak-e majd bánni a gyerekekkel, megvan-e bennük a hatáskeltés képességének minimuma. Érdemes meghallgatnunk egy másodéves hallgatónk véleményét: „Amikor az ember a főiskolára kerül (azt hiszem, csak a pedagógusgyerekek kivételével), nincs tisztában azzal, mire vállalkozik. Csak itt, főleg hospitálásokon, amikor látja a piruló tanárjelöltet, akit a legkisebb botlásért kinevet az osztály, csak akkor merül fel a kérdés: alkalmas vagyok-e erre a pályára. Azt hiszem, ezt csak akkor dönthetem el, ha egyszer a gyerekek elé állok.” (8)

Legtöbb hallgatónkban valóban elég egyszer a gyerekek elé állnia, az első sikeres óra boldogsága eloszlatja eddigi, fölösleges szorongását. De mi legyen azokkal a „kamara típusú” jelöltekkel, akik csak néhány ember megszokott társaságában képesek önmagukat adni; akik majd a tanítási óra szokásainak, menetének, fegyelmének biztonságába kapaszkodva tudják csupán úgy-ahogy elvezetgetni a tanulókat, de az órán kívüli spontán helyzetektől, a gyerekekkel való kapcsolatteremtéstől természetesen mindig idegenkedni fognak?

Hallgatóink közül jobbra az első-második évben tanácsoljuk el azokat, akik nem képesek elsajátítani a szakmai ismeretanyagot. Vajon miért csak a gyötrelmesen kiküzdött diplomával kezében bizonyosodhat meg néhány ember, hogy ezen a pályán nem vár rá semmi öröm? Még az a jó, hogy hallgatóink között nem sok az ilyen. Annál több viszont a túl szerény, nagyon csendes, fölösleges mértékben tisztességtudó, mindig meghúzódozó és soha nem vitatkozó jelölt, akik legfőljbbe elfogadni tudják mások közeledését, önmaguk már képtelenek ötlettel előállni, kezdeményezni, másokra hatást gyakorolni. Őket nem tudjuk, nincs is okunk eltanácsolni a pedagógus pályáról; a felvételi vizsgán sem állíthatunk akadályt eléjük, mert már a gimnázium így küldi őket: „Átlagos képességű, tisztelettudó, szerény, csendes — pedagógus pályára alkalmas.” Ezt a hallgatótípust, amely fölmérésünkben tekintélyes létszámot képvisel, valójában nekünk kell alkalmassá tennünk. Kell, mert önjellemzéseik szerint sokat szenvednek az emberekhez való viszonyuk gátoltságától, önértékelési zavaraiktól; de kötelességünk is, amit főhatóságunk előír számunkra: A felsőfokú képzésnek „nemcsak szakismereteket kell nyújtania, de ki kell fejlesztenie olyan szervezési és irányítási készségeket is, amelyek nélkülözhetetlenek bárhol a jó munkafeltételek megteremtéséhez, a munkafeladatok és a munkatársak

irányításához” [24]. Szervezési, irányítási készségeket, a másokra való hatás igényét és képességét azonban nem lehet az utolsó év néhány tanítási hete alatt kialakítani. A visszahúzódtásra hajlamos személyiség kitárására sem néhány hét, sem maga a tanítási gyakorlat nem elegendő. Igen erőteljesen lehet alakítani még pszichogén tulajdonságokat is, de ahhoz hosszabb időn át és meggyőződéssel ellátott szerepek szükségességek [25].

A szereplési alkalmak értékét a hallgatók maguk is többször megfogalmazták. Leírták, hogy rendkívül jó hatásúak az úttörővezetési gyakorlatok, a hospitálások, a lélektani megfigyelések, és mindenek fölött a valóságos tanítás. De nem jelentéktelen önmaguk egymásra gyakorolt hatása, a kollégiumi szobaközösség, és a főiskolai oktatók tudatos vagy szándéktalan, pozitív vagy negatív hatása.

4.2. Ha a hallgatói önjellemzésekben visszatükröződő vonzó és hatékony pedagógus vonásait végül meg kellene rajzolnom, azzal kezdeném, hogy milyen vonást nem adnék e portréhoz. Okvetlenül lehangynám azt a jegyet, amelytől a fejlődő tanárjelöltek leginkább szeretnének megszabadulni a képzés négy éve alatt: a másokhoz való viszonyban jelentkező önértékelési zavart:

tünetei:

könnyen zavarba jön

határozatlan, bizonytalan

erélytelen

félszeg, félénk

befolyásolható

lámpaláz

okai:

{ kisebbségi érzés
önbizalomhiány
a másokkal való kapcsolatteremtés gátoltsága

hiányok:

ismeret,

gyakorlat,

próba

és/vagy

introvert alkat:

ingerlés és gátlás labilitá-

sa, feszült idegállapot,

kiegyensúlyozatlanság

4.3. A jelöltek őszinte önjellemzéseiből az a tanulság is levonható, hogy a jó pedagógust nem kizárólag pozitív vonásokból kell megrajzolni. Legáltalánosabban az a törekvés jellemzi, hogy az alábbi, hallgatók által felsorolt tulajdonságok végletei között a pozitív oldal felé haladjon [26]:

4.3.1. A másokhoz való viszonyában:

őszinte, nyílt

hit az emberben

emberszeretet

önzetlen

türelmes, megértő

bátor, határozott, kezdeményező, aktív

zárkózott, hazudós, képmutató

kiábrándult, gyanakvó, bizalmatlan

gyűlöletre hajlamos, közönyös

önző

türelmetlen, elfogult

bátortalan, félénk, passzív

közvetlen, természetes,
kedves, barátságos
önálló
alkalmazkodni tudó
törődik másokkal
van emberismerete
van ítélőképessége
igazságszerető
segítőkész
együttérző, tapintatos

mesterkelt, idegenkedő
önállótlan, befolyásolható
nem alkalmazkodó, önző
közönyös, önző
naiv, rosszindulatú
elfogult, sértődékeny
behódoló, közönyös
irigy, önző
közönyös, tapintatlan

4.3.2. A munkához, pályához való viszonyában:

céltudatos
meggondolt
hivatástudata van
kötelesség- és felelősségtudó
pontos, tud gazdálkodni az idejével
kitartó, szívós, küzdőképes
van helyzetértékelő képessége
leleményes, jó szervező

esetleges cselekvésű
kapkodó
számító
felelőtlen, hanyag, lusta
rendszeretlen, felületes
hamar feladja, lusta

4.3.3. Az önmagához való viszony jegyei:

kiegyensúlyozott
gazdag emocionális életet él
van önbizalma
helyesen értékeli önmagát
céltudatos, ambiciózus
önzetlen
tud uralkodni indulatain

kiegyensúlyozatlan
fásult
beképzelt, nincs önbizalma
kisebbségi érzések gyöttrik
igénytelen, törtető
önző
érzelmei, indulatai rabja.

4.4. Az önjellemzésekből összegyűjtött tulajdonságok felsorolása után még folytathatnánk olyanokkal a sort, amelyekben az egyénnek általában a valósághoz való viszonya tükröződik: hogy érdeklődő, bizakodó, hinni és lelkesedni tudó, optimista, szilárd meggyőződésű, okot kereső és vitatkozó, — de elgondolkoztat és egyelőre pontot tétet munkánk végére az egyik harmadéves tanárjelölt válasza: „Nem akarok tulajdonságokból álló ember lenni. Én az egész embereket szeretem.” (2)

Voltaképpen a fenti munka értékének mércéje sem lehet más: mennyire járul hozzá, hogy a tanárjelöltekből „egész embereket”, vonzó, hatékony, sikeres pedagógusokat neveljünk.

JEGYZETEK

[1] Az ilyenfajta „szabad” anyaggyűjtésnek jelentős tartalmi értékei mellett van egy nem kevésbé súlyos formai hátránya. Az ti., hogy az így kezelt egyének legsajátosabb gondolataikat is leírják, még hozzá igen változatos szinonimahasználattal. A feldolgozás emiatt igen aprólékos elemzést kíván, de még a leggondosabb munka után sem lehet olyan pontos eredményhez jutni, mint pl. a feleletválasztásos anyaggyűjtéssel.

[2—3] „Az én nem egyéb, mint az öntudatban tükröződő személyiség a maga egészében, létének minden oldalával egyetemben.” Vö. Sz. L. RUBINSTEIN, Az általános pszichológia alapjai. Bp., 1964. 1047.

- [4] Erre a vonatkozásra RIESZ BÉLA hívta fel a figyelmem. Vele együtt köszönet illeti még DRIEN KÁROLY és NÁNÁSI MIKLÓS kartársakat önzetlen tanácsaikért.
- [5] A sajnálatos gyakorlathoz híven és is csupán szinonimákként használom a pedagógusvonás, pedagógustulajdonság, pedagógus-személyiségjegy, személyiségjegy, jellemvonás stb. szavakat, noha jól tudom, hogy egy felületes tulajdonság még semmikképpen sem személyiségjegy.
- [6] RUBINSTEIN i. m. 1033.
- [7] Még az önuralom is inkább másokhoz, mint önmagunkhoz való viszonyunkra jellemző. Ez utóbbi csoportba jobbra a bio- és pszichogén jegyeket, a temperamentum föltárt jegyeit tudtam csak sorolni.
- [8] Lásd 5. jegyzet. Az utalás tehát nem személyt, hanem leírt tulajdonságot jelent.
- [9] A felmérés ideje: 1967/68-as tanév 1. féléve
Létszám : 88 fő (77 lány, 11 fiú)
- [10] A felmérés ideje: 1967/68-as tanév 2. féléve
Létszám : 71 fő (62 lány, 9 fiú)
- [11] A felmérés ideje: 1967/68-as tanév 1. féléve
Létszám : 52 fő (46 lány, 6 fiú)
- [12] A felmérés ideje: 1967/68-as tanév 2. féléve
Létszám : 44 fő (38 lány, 6 fiú)
- [13] Az anyaggyűjtés forrása: az 1967/68-as tanévben a Szegedi Tanárképző Főiskolán felvételt nyert magyar szakosok személyi anyagából a hivatalos középiskolai jellemzések.
Létszám : 86 fő (76 lány, 10 fiú)
- [14] VÖ. SZVÉTEK SÁNDOR, A kollégiumi közösség kialakítása. Bp., 1960, Erkölcsi nevelés középiskolás korban. Bp., 1969.
- [15] A számok itt szintén tulajdonságokat és nem létszámot jelölnek.
- [16] A szociológia alapjai. Bp., 1968. 82.
- [17] A felmérés ideje: 1967/70-es tanév 1. féléve
Létszám : 55 fő (46 lány, 9 fiú)
- [18] A középiskolai jellemzésekből csupán a másokhoz való viszony jegyeit dolgoztuk fel.
- [19] VÖ. BÉKESI IMRE—ZSOLNAI JÓZSEF, Közösségekben nevelünk-e közösséget nevelő pedagógusokat?: Pedagógiai Szemle 1967/2. 165—169.
- [20] SZ. L. RUBINSTEIN i. m. 1032.
- [21] CSIRSZKA JÁNOS, Pályalelektan. Bp., 1966. 67.
- [22] Foglalkozás és neurózis: Valóság 1966/8. 12.
- [23] I. m. 86.
- [24] A felsőoktatási intézmények nevelőmunkája. Bp., 1968. 21.
- [25] VÖ. J. SZCZEPANSKI i. m. 82.
- [26] Az eddig idézett munkákon kívül még az alábbi művek megfelelő részeit vettem figyelembe: Z. PIETRISANSKI, A vezetés pszichológiája. Bp., 1968.; GARAI LÁSZLÓ, Személyiségdinamika és társadalmi lét. Bp., 1969.; I. SZ. KON, Az én a társadalomban. Bp., 1969.; RADNAI BÉLA, Az ifjúkor pszichológiája. Bp., 1964.; ÁGOSTON GYÖRGY, Pedagógia I. Bp., 1960; KARDOS LAJOS, Általános pszichológia. Bp., 1964.; KELEMEN LÁSZLÓ, A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Bp., 1967.; PATAKI FERENC, A gyermek és a pedagógus a nevelési folyamatban: Nevelélmélet (szerk. NAGY SÁNDOR és HORVÁTH LAJOS) Bp., 1965.; GERÉB GYÖRGY—TÍMÁR ANDRÁSNÉ, Tanárjelöltek pályaválasztási motívumainak pszichológiai elemzése: Szegedi Tanárképző Főisk. Tud. Közl. 1961. I, 209—18.

СФОРМИРОВАНИЕ ЧЕРТ ПЕДАГОГА В СТУДЕНТАХ

И. Бекеши

Автор анализирует письменные самохарактеристики студентов венгерского отделения. Рассматривая развитие знания специальности и самознания студентов, он ищет ответа прежде всего на то, в формировании каких черт личности нужно оказать большую помощь. По его опыту главная проблема личности наших студентов заключается в замешательстве, в самооценке отношения к другим, создания связей.

ENTWICKLUNG DER PAEDAGOGENZÜGE BEI LEHRERSTUDENTEN

Von
I. Békési

In dieser Abhandlung analysiert der Autor schriftliche Selbstcharakterisierungen der Studenten, die ungarische Sprache und Literatur zum Fach haben. Die Entwicklung der Berufs- und Selbstkenntnis untersuchend sucht er vor allem Antwort auf die Frage, bei Ausbildung welcher Persönlichkeitszüge wesentlichere Hilfe als die bisherige geleistet werden soll. Das wichtigste Persönlichkeitsproblem unserer Studenten ist seiner Erfahrung nach die Unklarheit der Selbstwertung im Verhältnis zu den anderen, in der Anknüpfung von Beziehungen.